

ФІСКАЛЬНО-ПОДАТКОВІ РЕЖИМИ КООПЕРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ

Анотація. Досліджено податкові та фіскальні преференції для різних форм та видів кооперативів у розвинених країнах світу. Охарактеризовано етапи еволюції пільгових фіскальних правил в італійському законодавстві та удосконалення податкових механізмів в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: кооперативи, фіскально-податкові режими, оподатковуваний прибуток, неподільні резерви, внески на соціальне страхування, відсоткова ставка

Chuy I.

COOPERATIVES' FISCAL AND TAX REGIMES IN DEVELOPED COUNTRIES

Summary. The tax and fiscal preferences for different forms and types of cooperatives in the developed countries are considered. The evolutionary stages of preferential fiscal rules in the Italian legislation and the improvement of the tax mechanisms under modern conditions are characterized.

Keywords: cooperatives, fiscal and tax regimes, taxed profit, solidarity funds, indivisible reserves, social security installments, interests on the loans

1. Вступ

Характерною ознакою успішного соціально-економічного розвитку кооперативних організацій розвинених країн є політика підтримки регіональними (і національними) урядовими структурами колективних підприємств, що знаходяться у власності співробітників, як основних елементів малого бізнесу. Це відображено у національному законодавстві про податкові та фіскальні преференції для різних форм і видів кооперативів. У багатьох країнах фіскально-податкові режими відрізняються як за типами кооперативів і видами їх діяльності, так і в аспекті універсальності чи вузькогалузевості їх застосування. Податкове законодавство України не регламентує специфіки оподаткування кооперативів, зокрема звільнення від податку на прибуток кооперативних виплат. Крім того, державна податкова політика має бути спрямована не тільки на підтримку існуючих і створення нових кооперативних підприємств перспективних типів, але й на покращення режимів оподаткування дрібних та середніх кооперативів, у тому числі об'єднаних у сільськогосподарські кооперативи, споживчі, виробничі чи соціальні кооперативи.

Метою даної статті є науково-прикладне регламентування пільгових податкових режимів для кооперативів, які існують у розвинених країнах світу, дослідження еволюції пільгових фіскальних правил та удосконалення їх механізмів у сучасних умовах господарювання.

2. Огляд літературних джерел

Питання спеціальних режимів оподаткування кооперативів у розвинених країнах в умовах глобалізації та гармонізації податкових систем досліджували вітчизняні науковці М. М. Білий [1], О. Б. Буздалина [2], С. В. Григор'єва [3], С. Курдицький [4],

С. Й. Майовець [5], В. О. Цимбал [6], Н. Щербак [7] та зарубіжні вчені Д. Інґелсбі [8], Р. Расбоун [9], Ф. Форте, М. Мантовані [10]. Правові аспекти державної підтримки вітчизняної кооперації досліджували О. Зубатенко [11] А. П. Савва, М. С. Палюх [12], Н. Ю. Федоришин [13], Е. А. Юрманова [14] та інші. Проте, незважаючи на наявність значного наукового доробку, недостатньо досліджені питання адаптації податкового кооперативного законодавства України до ринкових умов розвинених країн світу, особливо в умовах активного реформування системи споживчої кооперації та вступу Укоопспілки в Euro Соор.

3. Регламентація правил оподаткування кооперативів у розвинених країнах

Як показує аналіз законодавства у світовій практиці, розвинені країни ще не сформували єдиного підходу до питання оподаткування кооперативів: деякі країни не виділяють особливих режимів оподаткування кооперативів, застосовуючи до них традиційні правила сплати корпоративного податку (наприклад, Ірландія, Австрія, Фінляндія), деякі (наприклад, Німеччина, Бельгія, Данія, Швеція, Нідерланди та Великобританія) диференційовано оподатковують дохід членів кооперативу, отриманий у вигляді дивідендів за свою участь у діяльності кооперативної організації після їх розподілу або ж звільняють від оподаткування окремі види діяльності (наприклад, Канада, Франція, Люксембург) [1, 6]. Проте у більшості розвинених країн фінансова підтримка кооперативів реалізується у рамках певних програм шляхом встановлення системи пільгових кредитів (Греція) і пільгового оподаткування (Данія, Португалія, Італія, Іспанія) [2, 11]. Пільговим режимом оподаткування користуються фермерські кооперативи в США, де кооперація має глибокі історичні корені й користується широкою підтримкою з боку держави. Федеральні закони США про податок на прибуток встановлюють вимоги, щоб податкове законодавство виконувалось або на рівні кооперативу, або на рівні клієнта, тобто кооператив може виступати в ролі податкового агента [8, 9]. Щодо діяльності кредитних товариств, то тут передбачений пільговий податковий режим, що дозволяє їм виплачувати більш високі (у порівнянні з іншими депозитними установами) відсотки [7].

У багатьох країнах пільгові фіскальні правила застосовуються в залежності від того, чи кооператив повністю орієнтований на обслуговування своїх членів, чи його послуги частково надаються не членам кооперативу; тоді ця діяльність оподатковується на загальних засадах. Проте спільним для усіх країн в отриманні преференцій є регламентація комерційної чи неприбуткової мети діяльності кооперативів, а також особливі умови оподаткування соціальних кооперативів.

Необхідно зауважити особливі умови оподаткування виплачених членам кооперативів дивідендів та зменшення оподаткованого прибутку кооперативу на суму виплачених відсотків по кредитах, наданих кооперативам їх членами.

4. Еволюція фіскально-податкових режимів в Італії

Зупинимось на еволюції податкового законодавства Італії щодо кооперативних підприємств. Поштовхом до бурхливого розвитку кооперативної форми господарювання в Італії стало прийняття у 1947 р. “основного закону кооперації” (Basevi Law). Він розглядається як ключ до успіху кооперативного руху, оскільки визначає застосування концепції неподільних резервів. Повністю звільнені від податку на

прибуток, ці резерви були головним джерелом поповнення капіталу кооперативу і сприяли його майбутньому розвитку.

Згідно з законом Basevi, кооперативи могли застосовувати пільгові фіскальні режими при виконанні певних умов. Крім того, прийняті Цивільним кодексом 1942 р. правила дозволяли кооперативу реєструватися або суб'єктом без статусу юридичної особи, або юридичною особою, зокрема у формі акціонерної компанії або товариства з обмеженою відповідальністю. Відповідно до Закону Basevi, кооператив може стати акціонерним товариством, орієнтованим на обслуговування своїх членів, продовжуючи користуватися пільговими податковими режимами.

Закон Basevi визначив класифікацію кооперативів наступних семи видів: 1) споживчі; 2) ремонтно-монтажні; 3) кооперативи з перевезень; 4) дрібної риболовлі; 5) сільського господарства; 6) виробництва; 7) змішані. Надалі еволюція пільгових фіскальних режимів для оподаткування кооперативів в Італії проходила під впливом різноманітних чинників: зокрема, змін у типах кооперативів чи по відношенню до зміни урядів з різними політичними орієнтаціями. Таким чином, в еволюції фіскально-податкових режимів виділяють 6 періодів [10]:

I) період формування Конституційного права після II Світової війни (при владі антифашистські партії – Демократично-Християнська, Комуністична, Соціалістичні та Республіканська, які були змушені шукати консенсус для здійснення спільної політики, зокрема в наданні преференцій для кооперативів). Розмиті положення ст. 49 Конституції Італії, які стали результатом консенсусу політичних партій, відповідали очікуванням численних кооперативів;

II) період центристських партій, який тривав близько п'ятнадцяти років з 1947 р. до 1963 р. За цього часу кооперативи отримали надзвичайно сприятливі податкові умови. У грудні 1947 р. за уряду А. де Гаспері був прийнятий згаданий вище Закон Basevi, що запровадив загальне звільнення від оподаткування прибутку кооперативів і механізм їх пільгового кредитування. Для членів кооперативу запроваджувалося звільнення від сплати усіх соціальних внесків. Їхня заробітна плата оподатковувалась за загальними ставками прибуткового податку з фізичних осіб, проте механізм оподаткування зарплат був вибіркоким. Таким чином, проводячи маніпуляції із податковими режимами, можна було звести податковий тягар до мінімуму. Сума відсотків, сплачена членам кооперативів по наданих ними кредитах своїм кооперативам, зменшувала податок на прибуток. Сума звільнення подвоювалася по кредитах для обслуговуючих та виробничих кооперативів, а також торгівельних кооперативів щодо продажу продукції сільського господарства. Кооперативи були також звільнені від податку на додатковий прибуток корпорацій та інших колективних утворень, введений у 1953 р.;

III) третій період, що тривав дванадцять років з 1962 р. по 1974 р., характеризувався впливом лівоцентристських партій в уряді та політичної приналежності до них міністрів фінансів і казначейства. Податкові режими для кооперативів цього часу стали менш привабливими, з огляду на загальну податкову реформу, підготовлену в попередні роки для модернізації і раціоналізації податкової системи. Нова система прибуткового оподаткування базувалася на трьох позиціях: прогресивності особистого прибуткового податку, податку на прибуток корпорацій, додатковому місцевому податку на всі доходи, що відрізняються від заробітної плати. Таким чином, різні види доходів кооперативу стали об'єктом оподаткування цих трьох податків. Ставки ж податку на прибуток кооперативів, подоходного та місцевого податків були зменшені до рівня 75% від стандартної ставки. Таке звільнення від

податків було надано сільськогосподарським кооперативам (у тому числі обробним і торгівельним), кооперативам дрібної риболовлі, виробничого сектора й іншим. Дивіденди, отримані членами кооперативів, були теж частково звільнені від прибуткового податку. В той же час, відсотки отримані кооператорами по наданих кредитах, оподатковувались на загальних підставах як дохід від фінансового капіталу.

IV) період уряду “національної солідарності” 1970-их років пов’язують із законом Pandolfi 1977 р., згідно з яким, оподаткування доходів кооперативів здійснюється за ставкою, що дорівнює 75% стандартної, а також із повним звільненням від оподаткування прибутку, переданого у “неподільні резерви”. Закон запровадив звільнення від оподаткування отриманих кооператорами привілейованих акцій. Ці два положення діють і досі. Тому приріст капіталу, отриманий від членів кооперативу, практично ніколи не оподатковувався. Ці нові фінансові преференції дали особливі переваги “капіталістичним” кооперативам, задіяним у роздрібній торгівлі (супермаркетах), у ремонтно-монтажній сфері та торгівлі сільськогосподарською продукцією;

V) п’ятий період, який розпочався на початку 1980-их і тривав до 1994 р., характеризувався владою лівоцентристської коаліції з домінуванням ролі Соціалістичної партії Італії. Пільгові правила оподаткування для кооперативів були збережені. У 1983 р. закон Forte (Примітка 5) дозволив кооперативам організованим як акціонерні корпорації або товариства з обмеженою відповідальністю виплачувати дивіденди пропорційно сумі, наданій членами кооперативів у формі позик. У 1991 р. уряд Джуліо Андреотті запровадив в італійському законодавстві новий тип кооперативів: соціальні, які отримали особливий податковий режим. У 1992 р. повне звільнення від особистого прибуткового податку було надано членам кооперативів на отриманий дохід, який вони реінвестують у свої компанії;

VI) останній період (з 1994 р. і до сьогодні) характеризується чергуванням правої лівоцентристських партій. Цей період значних втрат фіскальних та договірних переваг кооперативів. У 2001 р. уряд Сільвіо Берлусконі заявив, що заробітна плата членів кооперативів для цілей оподаткування повинна становити не менше мінімальної заробітної плати по національних трудових договорах і не може перевищувати її більше, ніж на 30%. Ця заробітна плата також була піддана оподаткуванню внесками до соціальних фондів. Що стосується розміру грошового забезпечення членів кооперативів не за трудовими контрактами, то його сума не може бути нижче середнього розміру відповідного грошового забезпечення на ринку, проте не може перевищувати його більш ніж на 30%. Ці нові правила запобігання податковим маніпуляціям з доходами членів кооперативів в основному стосувалися виробничих кооперативів, сфери послуг, роздрібної торгівлі, де трудовий фактор є більш вагомим, ніж, скажімо, в кооперативах обробки чи торгівлі сільськогосподарською продукцією, а також соціальних кооперативах. З 2002 р. були також скорочені фіскальні преференції по неподільних резервах великих кооперативів (у тому числі і для споживчих).

Розглянемо детальніше зміни податкових режимів щодо резервів, формованих різними типами кооперативів. З вищевикладеного видно, що з 1977 р., згідно із законом Pandolfi, прибуток, переданий кооперативом у неподільні фонди, був повністю звільнений від оподаткування. Цей пільговий податковий режим існував 25 років до – 2002 р., доки правоцентристський уряд Італії суттєво не скоротив податкові пільги для кооперативів, які частково обслуговували не своїх членів. Для кооперативів лише обов’язкові резерви були повністю звільнені від оподаткування. Щодо неподільних резервів, то до них застосовувалось податкове звільнення до 39% від їх розміру. Для кооперативів у сільському господарстві і дрібної риболовлі таке звільнення становило уже 60%.

Великі зміни відбулися з 2004 р. після проведеної урядом реформи цивільного законодавства, яка запровадила нові зміни в оподаткуванні кооперативів, розділивши кооперативи, орієнтовані виключно на обслуговування своїх членів та всіх інших. Для сільськогосподарських, переробних і риболовецьких кооперативів залишалося 80% податкового звільнення прибутку, переданого на формування неподільних фондів. Для соціальних кооперативів таке звільнення становило уже 100%. Для всіх інших кооперативів сума неоподаткованого прибутку склала 70%.

У 2008 р. за уряду С. Берлусконі декретом Tremonti частку неоподаткованого прибутку споживчих кооперативів, орієнтованих на обслуговування своїх членів, було знижено до 45% і скасовано будь-які пільги для тих кооперативів, які обслуговують не членів.

Для всіх інших кооперативів, в основному орієнтованих на обслуговування своїх членів, від оподаткування звільнялося 70% нерозподіленого прибутку (за винятком кооперативів роздрібною торгівлі). В кооперативах роздрібною торгівлі тільки 30% прибутку звільнено від оподаткування. Для кооперативів, орієнтованих на обслуговування не членів, використовується стандартна ставка податку на прибуток (так званій, корпоративний податок). Соціальні кооперативи повністю звільнені від податку на прибуток, переданий в їх неподільні фонди.

Необхідно згадати прийняття у 1992 р. закону № 59, яким був введений новий важливий фінансовий механізм формування централізованого фонду грошових коштів, названого “Фондом солідарності” або Коопфондом (Fondo Promozione Cooperative). Фонд солідарності був створений як національний фонд коштів, надходження якого формувались із обов’язкових внесків кооперативів (не менше 3% річного прибутку). За 12 років свого існування Коопфонд нагромадив більше 120 млн євро [15].

Декретом Tremonti 2008 р. було зобов’язано кооперативи, які обслуговують своїх членів, відраховувати вже 5% прибутку до “Фонду солідарності”. Проте ця норма була згодом призупинена.

Надання державної підтримки у формі преференційних режимів оподаткування для кооперативів піддається нещадній критиці з боку інших комерційних суб’єктів європейського ринку. Зокрема, у червні 2008 р. після отримання скарг про недобросовісну конкуренцію Європейська комісія попросила в уряді Італії роз’яснення щодо державної підтримки у формі пільгових податкових режимів для кооперативів роздрібною торгівлі, обслуговування та банківського сектору. В ході аналізу Комісія ретельно досліджувала рівні та ефективні умови діяльності для різних суб’єктів ринку з метою запобігання можливих перекосів на користь кооперативної моделі.

Єврокомісар Нелі Крус сказав: “Наше дослідження покликано знайти правильний баланс між захистом кооперативів і інтересів споживачів шляхом забезпечення вільної конкуренції на ринку роздрібною торгівлі. Зокрема, ми прагнемо зберегти зниження податків для кооперативів, орієнтованих на обслуговування своїх членів, і податкові пільги соціально значимих проєктів, при цьому виключаючи не виправдані податкові переваги для великих кооперативів” [16]. Аналізу підлягали такі питання:

- зменшення оподаткованого прибутку, що передається у неподільні фонди;
- зменшення неоподаткованого прибутку на суму кооперативних бонусів (виплат);
- зменшення податку на відсотки, сплачені членам кооперативів по короткострокових депозитах.

Загалом Єврокомісія, визнаючи важливість і цінний внесок кооперативів в економіку та суспільство в цілому, доводить, що кооперативи мають певні особливості,

працюють в інтересах своїх членів і мають конкретні корпоративні моделі. Тому кооперативи доцільно відрізнити від прибуткових компаній, особливо коли вони обслуговують своїх членів і генерують доходи виключно з ними.

Не тільки італійські, але й кооперативи по всій Європі стикаються з серйозною загрозою розслідування Європейської комісії на предмет несправедливої державної допомоги, що порушує ринкові принципи. У відповідь європейські кооперативи об'єдналися у кампанію “Руки геть від наших кооперативів”, роблячи заклик захистити дану бізнес-модель. Прес-секретар спілки кооперативів Великобританії, закликаючи до підтримки даної громадської кампанії, сказав: “Якщо Єврокомісія дійде хибних висновків, то її рішення може зашкодити будь-якому із 250 тисяч кооперативів існуючих по всій Європі, зокрема і тих, що працюють у Великобританії” [17]. Всі скарги комерційних суб'єктів Італії, Іспанії й Франції, що дали початок даному розслідуванню, пов'язані з очевидною несправедливою державною допомогою, зокрема, звільненням від податків на нафту для сільськогосподарських кооперативів в Іспанії, пільговими ставками в Італії та Франції податку на прибуток, спрямованого у резервні фонди та іншими преференціями. Проект висновків очікується у червні 2012 р. Експерти очікують, що зроблені висновки можуть мати “ефект доміно” по всіх членах Євросоюзу, а в підсумку призвести до радикальних змін правових режимів, які стосуватимуться кооперативів.

У петиції, підписаній кооперативами Європи, сказано: “Теперішні розслідування проти кооперативів з боку Європейської Комісії є спробами приватних компаній кинути виклик кооперативному рухові і існуючим податковим режимам. Це ще один приклад наших конкурентів обмежити вільний вибір споживачів, вкрасти нашу частку ринку, а також виклик нашим морально-етичним завданням” [17].

Війна за податкові преференції поширюється по всій Європі. Так, податково-бюджетними ініціативами 2012 р. передбачено для вже існуючих голландських кооперативів, якщо вони відповідно зареєстровані, звільнення від податку на дивіденди, якщо відповідним чином розподілено прибуток кооперативу. Проте застосовується застереження, якщо кооператив входить до холдингу і його корпоративні права належать бізнесовим структурам, податок на дивіденди має сплачуватись на загальних підставах [18].

5. Висновки

Як бачимо, в більшості розвинених країн простежується спільна тенденція державної підтримки діяльності кооперативів. Значна кількість європейських країн законодавчо визнала високу соціальну роль кооперативного руху та надає кооперативам різноманітні пільги, насамперед з оподаткування. Як свідчить проведений аналіз, уряди багатьох провідних європейських держав, визнаючи кооперативи швидше соціальними, ніж комерційними організаціями, звільняють їх діяльність від обкладення багатьма податками. На нашу думку, цей позитивний світовий досвід може бути використаний під час розробки заходів, спрямованих на підтримку діяльності кооперативного руху в Україні. У зв'язку з цим слід зазначити, що на даний час наявна законодавча база щодо діяльності різних видів кооперативів не містить жодних норм про преференційні умови оподаткування чи іншу фіскальну підтримку діяльності цих суб'єктів. Вважаємо діяльність кооперативів не менш важливою з соціальної точки зору, ніж інших підприємств, що підтримуються спеціальними державними програмами, тому вдосконалення українського кооперативного законодавства із поступовим наближенням його до кращих світових зразків має

бути направлене на поліпшення правової бази кооперативних утворень, з максимальним врахуванням національних особливостей. У кінцевому підсумку такі підходи позитивно впливатимуть на стабілізацію процесів формування стійких конкурентоспроможних кооперативних структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білий М. М. Неприбутковий статус кооперативу в системі формування та використання його фінансових ресурсів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2009_5_1/19.pdf.
2. Буздалина О. Б. Потребительская кооперация в условиях глобализации мировой экономики / О. Б. Буздалина // Налоговый вестник. – № 12. – 2002. – С. 21-24.
3. Григор'єва С. В. Споживча кооперація країн світу: зарубіжний досвід та проблеми його впровадження в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2010-3/num/grigorjeva.htm>.
4. Досвід Канади та країн ЄС у сфері політики з підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Аналітичне дослідження / [за ред. С.Курдицького]: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.prism.org.ua.
5. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : навч. посіб. / Є. Й. Майовець. – К.: ЦНЛ, 2005. – 276 с.
6. Цимбал В. О. З досвіду кооперативних законодавств країн з розвинутою ринковою економікою / В. О. Цимбал // Інноваційна економіка. – № 4. – 2010. – С. 282-286.
7. Щербак Н. В. Кредитная кооперация / Н. В. Щербак // Законодательство. – № 3. – 2001. – С. 46-52.
8. Ингелсбі Д. Як створити кооператив / Д. Ингелсбі, Д. Гофф. – К.: ВОКА, 1994. – 95 с.
9. Расбоун Р. Финансирование и налогообложение кооперативов / Р. Расбоун. – М.: ИРИЦ Фермер, 1994. – 24 с.
10. Forte F. Cooperatives' Tax Regimes, Political Orientation of Governments and Rent Seeking / F. Forte, M. Mantovani // Journal of Politics and Law. 2009. – No. 4. – P. 44-57.
11. Зубатенко О. Правове забезпечення державної підтримки господарської діяльності кооперативів в Україні / О. Зубатенко // Господарське право. 2009. – № 10. – С.141-143.
12. Сава А. П. Система оподаткування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / А. П. Сава, М. С. Палюх // Інноваційна економіка. 2010. – № 2. – С. 203-208.
13. Федоришин Н. Ю. Міжнародне співробітництво кооперативних організацій у процесі європейської інтеграції України: автореф. дис. на здоб. наукового ступеня к.е.н.: спец. 08.00.02 – “Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / Н. Ю. Федоришин. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
14. Юрманова Е. А. Кооперативная модель хозяйствования в решении социально-экономических проблем депрессивных территорий (западноевропейский опыт) / Е. А. Юрманова // Українська кооперація. – № 3. – 2010: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrcoop-journal.com.ua/2010-3/content.htm>.
15. Housing Cooperatives in Italy: [Electronic resource]. – <http://www.ica.coop>.
16. State aid: Commission requests information about preferential tax regimes for retail distribution and banking cooperatives in Italy: [Electronic resource]. – <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/953>.
17. Hands off our co-ops. Co-operative News. 18 March 2012: [Electronic resource]. – <http://www.thenews.coop/article/hands-our-co-ops>.
18. Dutch tax budget 2012 cooperative and substantial interest. Presentation Transcript: [Electronic resource]. – <http://www.slideshare.net/paulvandent/dutch-tax-budget-2012-cooperative-and-substantial-interest>.